

A feltételes elítélés XIX. századi kodifikációjának akadályai a Csemegi Kódex alkalmazásában

I. CSEMEGI KÁROLY A FELTÉTELES ELÍTÉLÉSRŐL

„A haladás története – a melynek egyik főága a jogászat története – tanúsítja, hogy a lelkesültség ködfátyolképe mögött éberem őrökdő bíráló ész, az utópiák elmaradhatatlan sikertelensége folytán megnyílt réseken az előtérbe jutván: elfogulatlan elemzése, öncsalódást nem tűrő kritikája és megvesztegethetetlen logikája segélyével biztos kézzel kimutatta azt, a mi az új eszmében valódiilag hasznos, valódiilag igaz és gyakorlatilag megvalósítható, valamint azt is: a mit abba és a közé a könnyű hiszékenység és az ellenőrizetlen fantázia vegyített.”^[1]

Nem állíthatjuk azt, hogy Csemegi nem ismerte fel volna azt, hogy a nagyon rövid tartamú szabadságvesztés büntetésnek inkább hátrányos következményei vannak, mint előnyösek, akár az egyént, akár a társadalom érdekeit tekintjük. Rámutat arra ugyanis, hogy a rövid tartamú szabadságvesztés – a hatályos fogatosítási rendszer mellett – önmagában nem gyakorolja az elvárt hatást, azaz, nem vezeti vissza az elítéltet a társadalomba, tehát nem válik annak hasznos tagjává, így a társadalom sem részesül abban az eredményben, amelyet joggal elvár. Elfogadta azt is, hogy önmagában ez a tény elegendő alapot teremt arra, hogy a rövid tartamú szabadságvesztést újra kelljen szabályozni.

Az 1890. novemberi jogászegyleti gyűlésen utalt arra, hogy bár szükséges a jogintézmény átgondolása, azonban ez nem jelentheti a rövid tartamú szabadságvesztés egyszerű feloldását, „semmi büntetéssel való helyettesítést.” Kiemelte, hogy az esetlegesen a helyébe léptetendő rendszer minden következményének megismerése előtt, egy még ismeretlen rendszer szinte rögtönzött elfogadása aggodalomra ad okot. Álláspontja szerint az új elméletnek időre van szüksége, és talán felismerhetjük a kodifikációjára is jellemző jellemvonást, ugyanis véleménye szerint nem feltétlenül a magyar jogalkotó feladata.

Vannak más államok – utal rá –, amelyek már régen foglalkoznak a börtönügy társadalmi problémájának megoldásával; államok, melyek-

[1] Csemegi Károly beszéde a Jogászegylet 1890-ik évi november 30-án tartott teljes ülésből. 413. oldal

nek büntetőrendszere is előrehaladottabb, de egyéb – a büntetőügyet támogató – intézményei is fejlettebbek. Álláspontja szerint Magyarország egyelőre nem a tétlen, hanem „a gondos szemlélő és bíráló helyzetére” szorítkozhat. ^[2]

II. A FELTÉTELES ELÍTÉLÉSRŐL MINT REFORMTÖREKVÉSRŐL

Edvi Illés Károly, a Csemegi-Btk. kommentátora írta az alábbiakat: „A büntetés föltételes felfüggesztésének eszméje nem új. Mint igazságos büntetés, és mint a büntetettek ellen folytatott küzdelem célszerű fegyvere oly természetes alap-gondolaton nyugszik, hogy mindenütt nyomára akadunk, ahol a törvényhozás a büntetés alkalmazásában a bíró kezét nem kötötte meg. A régibb és az újabb időkben egyaránt alkalmazták. Hazánkban sem volt az ismeretlen.” ^[3] Tény azonban – állítja Földvári –, hogy a Btk., mint az első önálló büntető törvénykönyv ezt az intézményt nem ismerte.

A korábbiakban láthattuk, hogy Csemegi maga is nyilatkozott a feltételes elítélés intézményéről, amelyből akár azt a következtetést is levonhatjuk, nem arról van szó, hogy a törvény nem ismerte, inkább, az előbbi állítással ellentétben arról, hogy nem ismerte el, vagy nem látta elérkezettnek az időt annak bevezetésére. A későbbiekben kiderül számunkra az is, hogy mindegyik álláspontnak megtalálhatjuk az alapját.

Visszatérve az előbbi gondolatmenethez, rögzíthetjük, hogy általában a klasszikus iskola tanait követő és a gyakorlatba átültetni igyekvő büntető törvények sem ismerték el. A klasszikus irányzat követői ugyanis merevebben

[2] Csemegi Károly beszéde a Jogászegylet 1890-ik évi november 30-án tartott teljes ülésből. 414. oldal

[3] Edvi Illés, 1909, 511. Edvi Illés Károly megállapítását alátámasztandó, hivatkoznunk kell Fayer László 1891-ben kezdett gyűjtőmunkájára, amely nem kisebb vállalkozásra irányult, mint a feltételes elítélés jogintézményének ismételt bevezetésére, egyúttal közölni a régi magyar gyakorlatból a feltételes ítéleteket. Az ország különböző pontjairól sikerült egyes ítéleteket megszereznie, melyek bizonyították, hogy a feltételes ítélet a régi magyar gyakorlatban honos volt. Ezen fellelkesülve több feltételes ítéletet kutatott fel, és a nagyobb áttekinthetőség érdekében a *Jogtudományi Közönyben* közzölte. Határozott célként jelölte meg azt kimutatni, hogy az ország különböző és egymástól távol eső részein, úgy megyékben, mint városokban, létezett ezen intézmény, sőt arra lehet következtetni, hogy ez a fajta jogszokás általános volt. Fayer biztos volt abban, hogy a XIX. századból is fellelnek ilyen ítéleteket, és nagyon valószínűnek tartotta, hogy Btk. hatályba lépéséig, de mindenesetre 1872-ig fenntartotta magát a gyakorlat. Ezzel kapcsolatban így írt: „Részemről igen nagy vívmánynak tartanám, ha ki tudná mutatni az évszázados jogfolytonossági fejlődést. Ezen körülmény nagyon megkönnyítené az intézmény behozatalát mely ily módon nem volna egyéb, mint egy, néhány évvel ezelőtt gyakorlaton kívülivé lett évszázados jogszokásnak törvény útján való ujalagos feléléstése. Angliában is a feltételes ítélet nem újnak hozatott be, hanem mint a bírói gyakorlat egyik elhanyagolt ága törvény útján szabályozást nyert, s ezzel megadatott az alap, hogy a bírák felkarolják. Talán nem lesz érdek nélküli megemlítenem, hogy amióta a múlt évben egyik külföldi folyóiratba juttattam pár régi magyar feltételes ítéletet, Németországból több felszólítást kaptam, hogy lehetőleg valamennyi ismert ilyen ítéletet tegyem közzé valamelyik német folyóiratban, mivel náluk a régi feltételes ítéletek egyáltalán ismeretlenek és jogtörténeti szempontból őket nagyon érdekelné, hogy Magyarországon mily intensivitással birt ezen gyakorlat és mely időszakokra terjedt ki.” (Fayer, 1892, 345.)

ragaszkodtak az „erkölcsi igazság” eszméjéhez, a megtorlás érvényesítésének a szükségességéhez, amely vonást a Btk.-ban is felfedezhetjük, összehasonlítva az oly sokszor emlegetett 1843-i javaslattal.

A büntetés feltételes felfüggesztésének intézménye a XX. század eleji „reformmozgalom terméke” – állapítja meg Horváth Tibor.^[4] Utalva azonban Fayer jogtörténeti jelentőségű gyűjtőmunkájára, a megállapítás ezen formájával nem érthetünk egyet, ahogyan Földvári kijelentése is pontosításra szorul, miszerint, ha az alapgondolat valamilyen formában a korábbi időkben fel is merült, szélesebb körben soha nem terjedt el és uralkodó nézetté sem vált. Legfeljebb azzal a pontosítással, hogy az intézményként történő – elméleti – szabályozása általában a XIX. században második felének jelensége úgy a nemzetközi, mint a hazai porondon. A magyar jogalkotás vonatkozásában hozzá kell tennünk a „legalább húsz évvel későbbi” kitétel. Érdekes, Földvári arról tesz említést, hogy a feltételes elítélés Liszt és a vezetése alatt állott Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület munkásságának hatására – a célszerűség és a hasznosság gondolatának az elfogadásával – került be a jogalkotói gyakorlatba, ugyanis a Btk. indokolása rendre a célszerűség és a hasznosság elvét hívja fel anélkül, hogy a feltételes elítélésnek még a lehetőségével is foglalkozna.

Egyet kell azonban értenünk azzal, ahogyan Irk Albert jellemezte a törvényt, különösen arra figyelemmel, hogy a kortárs kodifikációk a Btk. hatályba lépését követő alig hat éven belül olyan szemléletváltáson estek át, amelyet a magyar jogalkotó csupán húsz évvel később követett. Nem mondhatjuk azonban, hogy ebben az időszakban tétlenkedett volna a jogalkotás, hiszen egyrészt jelentős lemaradást hozott be, másrészt, ahogyan azt a későbbiekben láthatjuk, megteremtette a modern krimináltaktika alapjait. Mindezzel együtt nem tagadható, ahogyan Irk fogalmazott: „korának későszülött gyermeke volt”.^[5] Nem tagadhatjuk, hogy ehhez hozzájárult Csemegi korábban megismert, részben állhatatos kitartása, miszerint a magyar jogalkotás még nem érett meg egy újabb eszme, jelesül a feltételes elítélés befogadására.

Sejthető azonban, hogy a tartózkodás attól az intézménytől, amely még inkább szolgálta volna a Btk. elméleti célkitűzését, hamar rámutat a vele járó hiányosságokra, főleg, ahogyan Földvári is fogalmazott, abban a környezetben, ahol bűnözés nemcsak mennyiségileg, de minőségileg is változott.

A reformmozgalmak követői, akik többek között a feltételes elítélés intézményének bevezetését is szorgalmazták, a megváltozott bűnözés ellen új eszközöket és módszereket kívántak felhasználni. Mint oly sokszor a kodifikációk későbbi történetében, elsősorban a büntetési rendszert kívánták új alapokra helyezni, mely vonatkozásban egyik fő alapgondolatuk az egyéniesítés volt. A haszontalan megtorlás helyébe a gyakorlati szempontból hasznos és célszerű megelőzést állították és ezt

[4] Horváth, 1968, 13.

[5] Irk, 1933, 43.

tartották megvalósíthatónak azzal, ha a büntetéseket a bűnelkövetők és a bűnelkövetés sajátosságaihoz igazítják. Ezek az elgondolások azonban nem tekinthetők újnak, hiszen Kautz 1881-es tankönyvében is megfogalmazta az egyéniesítés igényét.

Fentiek vonatkozásában az a kihangsúlyozandó, hogy a korábban említett különböző irányzatok, ha nem is azonos elméleti kiindulópont eredményeként, de majdnem teljesen egységesek voltak abban, hogy ezeket a szempontokat mindegyiknek az első esetben büntetett elkövetők meglehetősen széles rétege tekintetében kell érvényesíteni. Kimutatták, hogy e bűnözési réteg tekintetében a rövid tartamú szabadságvesztés büntetések rendszere teljesen alkalmatlan. Ilyen elméleti felismerések birtokában keresték azokat az eszközöket, amelyekkel eredményesebben lehet felvenni a harcot a bűnözés ellen.^[6] A példa rendelkezésre állt, hiszen Nyugat-Európa számos kodifikációja, illetőleg büntetési gyakorlata ekkora már kiérlelte egyrészt a feltételes elítélés intézményét, másrészt az annak végrehajtásához szükséges intézményi hálózatot. Itt utalnunk kell azonban arra, hogy a nyugat-európai minta is kétirányú, egyrészt a jellemzően francia-belga modell, másrészt az angolszász, amely a *probation* intézmény kidolgozásához vezetett. E reformmozgalmak hatására jöttek létre azok a törvényhozási lépések Európában, amelyek a feltételes elítélés intézményét a kontinentális büntetőjogokban meghonosították.

A francia-belga rendszer lényegi eleme a büntetlen előélet és a kiszabott ítélet meghatározott időre történő felfüggesztése, amely idő sikeres kiállása a büntetlenséget hordozza magában. Ezt a modellt vette át a belga jogalkotás. Az angolszász modell, ahogyan említettük, a *probation* intézményét alakította ki, amelynek a lényege a büntetés elhalasztása, és a terhelt pártfogó személy felügyelete alá helyezése. Ez a rendszer széles társadalmi bázist és együttműködést igényelt. Talán ennek is köszönhető, hogy a kontinentális gyakorlatban inkább a francia-belga modell valósult meg, amellett, hogy a magyar jogalkotás a fiatalkorúak esetében az angolszász modellt is alkalmazta. A hatályos jogrendszerekben már árnyaltabb a helyzet, amit a későbbiekben röviden tanulmányozunk. Ehelyütt csak annyit jegyezzünk meg, hogy a francia-belga modell az angolszász modellel összevetésben valósult meg a magyar jogalkotásban és joggyakorlatban. Ezt arra alapozzuk, hogy a jogszabályban szó sem volt arról, hogy az elítélt a próbaidő sikeres kiállítását követően büntetlen maradjon, hiszen a büntetést a bíróság kiszabta, annak végrehajtását próbaidőre felfüggesztette, és a sikeres próbaidőt követően a „materiális” végrehajtás végleg elmaradt. Nem beszélhetünk tehát büntetlenségről.^[7]

Ha a témát illető reformerekről szólnunk, nem folytathatjuk a gondolkodást anélkül, hogy Fayer László feltételes elítélés intézményével kapcsolatos tevékenységére nem térünk ki, akinek szerepét nemcsak az utókor, de kortársai már életében is, és halála után közvetlenül elismerték.

[6] Horváth, 1968, 13.

[7] Meg kell jegyeznünk, hogy a hatályos jogalkalmazás során a terhelti hozzáállás éppen így alakul, vagyis a felfüggesztett büntetést a legtöbben nem tekintik büntetésnek. Elgondolkodtató, hogy ezekben az esetekben valóban helye lehet a végrehajtás felfüggesztésének.

III. AZ ELSŐ SZÖVEGSZERŰ TERVEZET A FELTÉTELES ELÍTÉLÉS INTÉZMÉNYÉRŐL

Ahogy a korábbiakban is utaltunk rá, Fayer elkötelezte magát a feltételes elítélés intézményének bevezetése iránt, miután ő ebben látta a kor büntetőjogi kihívásaira a megfelelő választ. Munkássága jellemzően két irányban haladt a célja felé: egyrészt jogtörténeti kutatások segítségével rámutatni arra, hogy a feltételes elítélés a magyar joggyakorlatban egyáltalán nem ismeretlen, sőt hagyományokkal rendelkező jogintézmény,^[8] másrészt a hatályos jog fejlesztését szolgáló kutatáson, kodifikációs tevékenységen keresztül bevezetni a jogintézményt a hatályos magyar büntetőjogba.

Jogtörténeti kutatásaira már utaltunk, témánk arra buzdít, hogy elsősorban jogtudományi kutatásaira, illetőleg kodifikációs tevékenységére koncentráljunk. Ebben a körben Gruber Lajos beszámolóját érdemes felidézni, aki, mint gyakorló jogász ad képet a kor jogalkotási körülményeiről, így többek között Fayer munkásságáról is.

Gruber cikkében elsőik között számol be arról, hogy Fayer kutatásai mellett a feltételes elítélésre irányuló, szövegszerű javaslattal állt elő. Ez Magyarországon a tárgyban az első, a jogirodalomban megjelent javaslat volt, noha Angliában és Belgiumban már évek óta létezik a jogintézményt szabályozó törvény, Ausztriában és Franciaországban törvényjavaslatok készültek, illetőleg eddigre Franciaországban a szenátus már el is fogadta. Német Birodalomban – folytatta Gruber – szintén érdemben foglalkoztak ekkorra a kérdéssel, véleményt kértek a hatóságoktól, illetőleg a kodifikátorok már a törvénytervezetek egész sorát készítették el. 1898-ban a kriminalisták nemzetközi egyesületének brüsszeli gyűlésén, továbbá az 1890-es Szentpétervári IV. nemzetközi büntető- és börtönügyi kongresszuson is foglalkoztak a feltételes elítélés kérdésével. A teljesség igénye nélkül is megállapíthatjuk, hogy már az 1889-90-es évekre a feltételes elítélés intézménye, annak bevezetése, szabályozása megmozgatta a nemzetközi büntető kodifikációs gondolkodást.^[9]

Költői lehetne a kérdés, hogy mi történt ez idő alatt Magyarországon, ha Gruber nem adna rá választ: 1889. évi december 5-én Magyarországon is megalakult a kriminalisták nemzetközi egyesületének magyarországi csoportja. Ennyit – hívta fel a figyelmet – különben a szerbek is tettek már. Ilyen körülmények között „dr. Fayer László ur kezdeményező fellépése az érdeklődők elismerésére számíthat” – prognosztizálta 1890-ben.^[10]

Fayer tehát 1890-ben, tizenhét évvel a jogintézmény tényleges bevezetését megelőző kodifikációt, szövegszerű tervezetet közölt a feltételes elítélésről.^[11]

[8] Vö.: Fayer, 1892, 345.

[9] Lásd még: 191. lábjegyzet.

[10] Gruber, 1890, 293.

[11] „(Btk. 51. a §.) Különös méltánylást érdemlő esetekben ítéletileg kimondható a fogház vagy •

Természetesen a tervezet szövege is figyelemre méltó, ahogyan arra a későbbiekben is utalni fogunk, azonban sokkal inkább gondolkodásra készítő a szövetszerű javaslatához fűzött kommentár, illetőleg az évekkel később, 1902-ben tartott előadás, amely tulajdonképpen az előkészületi időt összegezi, és értékeli a nemzetközi és hazai jogi és társadalmi hátteret. Nem utolsó sorban alátámasztja azon felvetésünket, amely szerint a feltételes elítélés, vagy ahogyan az I. novella alkalmazásában láthatjuk, felfüggesztés jogintézményének két alapvető akadályja volt.

Fayer a szövetszerű tervezethez fűzött indoklásában^[12] a jogintézmény elnevezését logikailag eltérő úton közelíti meg, így szövetszerű javaslatában nem feltételes elítélésről, hanem a büntetés feltételes elengedéséről beszél. Fayer szerint ugyanis az elnevezést illetően, három verziót ismertek, illetőleg alkalmaztak jogászai körökben: feltételes ítéletet, feltételes elítélést, a büntetés feltételes végrehajtását. Véleménye szerint, mindezeknél jobban megfelel a feltételes elengedés, ugyanis, ami a jogintézményben feltételhez kötött, az csakis annak elengedése.

Dogmatikai megközelítésben a feltételes elengedés végeredményben helyesnek tekinthető és a felfüggesztett büntetés elnevezéssel egyeztethető, tekintettel arra, hogy a felfüggesztett büntetés esetében a bíróság megállapítja a bűnösséget, ítéletében büntetést szab ki, azonban annak végrehajtását próbaidőre felfüggeszti, azaz – Fayer alkalmazásában – elengedi.

Az elnevezés körüli gondolatmenetben szerepet játszik a feltételes szabadlábra helyezés is, tekintettel arra, hogy az egyikben részleges, a másokban teljes elengedésről beszélhetünk, az akkori alkalmazásban szinte azonos feltételek mellett. Fontosnak tartotta rávilágítani arra, hogy az intézmény hogyan viszonyul a királyi kegyelemhez. A királyi kegyelem feltétlenül elengedi a büntetést; az elengedés tényén nem változtat az sem, ha a kegyelem megadása után azonnal bármily súlyos újabb bűncselekményt követ el az illető. A bírói ítélet azonban feltételes; tehát a királyi kegyelem jogkörébe éppen olyan kevésbé nyúl, mint a feltételes szabadlábra helyezés. Ezt azért kellett kihangsúlyoznia, mivel az ultra konzervatív körök igyekeztek az intézményt olyannak feltüntetni, mint amelyik a királyi kegyelem jogát sértő intézmény lenne.

- elzárás feltételes elengedése, ha a vádlott szabadságvesztés büntetésre ítélve még nem volt és a fogház vagy elzárás, mely kiszabatik, nem haladja meg a három hónapot. A mennyiben az elítélt az elsőfokú ítélet kimondásától számított három év alatt szabadságvesztés büntetésre nem ítéltetik, a büntetés kiállottnak tekintendő. Ellenkező esetben a kiszabott büntetés törvényszéki ügyekben az eljárt törvényszék elnökének, járásbírói ügyekben a járásbírónak, a közigazgatási közegek által tárgyalt ügyekben a rendőrség főnökének, illetőleg a főszolgabírónak intézkedése alapján végrehajtatik. (Btk. 51. b §.) A büntetés feltételes elengedése biztosítékhoz kötendő mindazon esetekben, midőn ez a vádlott vagyoni viszonyainál fogva lehetséges. A biztosíték összegét és a biztosítás nyújtásának módozatát a bíróság határozza meg. Ha a bíróság által megállapított határidőig biztosíték nem adatott, a büntetés végrehajtatik. A büntetés végrehajtása esetében a biztosíték az államra száll és az 1887. évi VIII. t.-cz.-ben foglalt czélokra fordítandó. A büntetés feltételes elengedése a kártérítési kötelezettséget nem érinti. (Btk. 53. a §.) Különös méltánylást érdemlő esetekben a pénzbüntetés feltételesen elengedhető. A feltételek ugyanazok, mint a szabadságvesztés büntetésnél. (Btk. 51. a és b §.)” (Fayer, 1890, 225.) [12] Fayer, 1890, 225-226.

„Különös méltánylást érdemlő esetekben.” Ezt a fordulatot szánta annak jelzésé-
ként, hogy a jogintézmény rendkívüli, tehát az általánostól eltérő vagy inkább az
eltérő megítélésre, ebben az esetben enyhébb megítélésre okot adó körülmények
esetében alkalmazható. Különösen azon eseteket vélte a jogintézmény alkalmazásnál
szem előtt tartandónak, amikor a bíró meglátása szerint célszerű volt megkísérelni
a terhelte visszavezetni a társadalomba, és nem kockáztatni azt, hogy a büntetés
végrehajtása jobban eltávolítja, illetőleg elzárja – mai szóval élve – a reintegrációtól.

Eszközként tekint a jogintézményre abban a vonatkozásban is, hogy megtör-
ténhet, a Btk. VI. fejezete valamelyik szakaszának többé-kevésbé erőltetett
magyarázata alapján feltétlen felmentést szab ki a bíróság, holott az igazság, az
egyén, valamint a társadalom érdeke is mást követelt volna.

Ebben a körben kell megjegyezni, az alkalmazhatóság szempontjából megál-
lapított objektív feltételek meghatározása azt is hivatott biztosítani, hogy az
intézmény mind a vagyonos, mind a nem vagyonos társadalmi osztályok eseté-
ben igazságosan és általánosan kerüljön kiszabásra, alkalmazásra, amely körül-
mények állandó vizsgálatát Fayer a jogalkalmazói felsőbb fórumok (gondolha-
tunk a Kúriára vagy Legfőbb Ügyészségre) felügyeletére bízta volna.

Ehhez kapcsolódóan elkerülhetetlennek látta, hogy évről-évre, sőt a beve-
zetést közvetlenül követő időkben külön statisztikai készüljön a feltételes
elengedések számáról, az esetek jellemzőiről, az ezen kedvezményben része-
sített egyének személyi és vagyoni viszonyairól stb. Utalt rá, hogy Belgiumban
törvény rendel el a feltételes elengedésekről szóló évi jelentések szerkesztését,
és kötelezte az illetékes minisztert, hogy az intézmény alakulásáról a parlament-
nek évről-évre részletes jelentést tegyen.

„Ha a vádlott szabadságvesztésre ítélve még nem volt.” Pénzbüntetésre elítélte-
tés nem számít kizáró oknak, ahogyan a szabadságvesztés büntetésre átváltoztatott
pénzbüntetés sem. Az utóbbit méltányosnak tartotta, különösen tekintettel arra,
hogy a vádlott rendszerint nem tehetett arról, hogy nem fizethette ki a pénzbün-
tetést. Az általa elkövetett bűncselekmény miatt vele szemben kiszabott arányos
büntetés a pénzbüntetés, és nem a szabadságvesztés büntetés. Tehát annak az
oka, hogy szabadságvesztés büntetést kellett kiállnia, nem a cselekménye, hanem
– esetleges – szegénysége, amelynél fogva nem fizethette le a pénzbüntetést.
Emiatt pedig őt a vagyonos emberrel szemben hátrányba hozni nem lehet.^[13]

„Nem haladja meg a háromhavi fogházat vagy elzárását.” Fayer a fokozatosság
elvé alapján azt ajánlotta, első lépés gyanánt a feltételesen elengedhető bünte-
tés mértékeként három hónapot kell alapul venni, eltérően a belga törvény és
az osztrák javaslatba foglalt hat hónaptól. Rámutatott arra, hogy ez egyébként
megegyezik a nemzetközi gyakorlattal, mivel a francia javaslat, továbbá a nemzet-
közi büntetőjogi egyesület német osztálya szintén a három hónap mellett foglalt
állást, és lényegileg ugyanazt célozta a szeptérvári börtönügyi kongresszus

[13] Vö.: 5/2008. BJE.

szakosztályi határozata is, amikor is a kihágásokra szorította a feltételes ítéletet.

„Az elsőfokú ítélet kimondásától számított három év alatt.” A kiállítás idejeként javasolt három évet Fayer az elsőfokú ítélettől tartotta indokoltnak számítani, mivel szerinte az elsőfokú és a jogerős ítélet közti időintervallumban elkövetett cselekmény kellő módon igazolja, hogy terheltre nézve a feltételes elengedés nem bír visszatartó erővel. Ha a kiállítás ideje a jogerőre emelkedéstől számítana, ahogyan ezt többek közt a Liszt-féle törvénytervezet is tartalmazza, akkor – véleménye szerint – a terhelt anélkül követhetett volna el bűncselekményt az elsőfokú határozat és a jogerőre emelkedés közötti időszakban, hogy biztosan elvesztené a megadott feltételes elengedést.

„A büntetés kiállottnak tekintendő.” Fayer tervezete szerint nemcsak a főbüntetést, de a mellékbüntetést is el kell engedni. Az akkor hatályos Btk.-ban szabályozott visszaesésnél, a kiállottnak tekintett büntetés, mint előző büntetés, figyelembe veendő. Ebben a pontban elvileg eltért a tervezet például a belga törvénytől, amely a büntetés kiszabását meg nem történtnek „non avenue” tekintette, amely szabályozás inkább a próbára bocsátást idézheti fel bennünk.

„A büntetés feltételes elengedése biztosítékhoz kötendő mindazon esetekben, midőn ez a vádlott vagyoni viszonyainál fogva lehetséges”. A szabályozásból az is következik, hogy ha nincs vagyona az elítéltnak, a feltételes elengedést – a feltételek fennállása esetén – így is meg kell állapítani; ha a terhelt vagyoni viszonyai megengedik, a biztosíték mint külön garancia járul a többihez. Fayer szerint a biztosíték megfelelő eszköz különösen a verekedés – tehát a garázda jellegű cselekmények – elhárítására. Ha például egy félig-meddig jómódú paraszt akár sajátjából, akár rokonai pénzből letett 100 forintot annak biztosítására, hogy „többé nem fog verekedni”, ez a 100 forint hatásosabb visszatartó erőt képvisel, mint a bármilyen várható szigorú büntetés. Rokonai is ügyelnek arra, hogy távol tartsák őt a verekedési alkalmaktól.

A pénzbüntetés (Btk. 53. a §.) feltételes elengedésének nagy jelentősége lehet, vélte, mivel ilyen módon –tegyük hozzá, hogy az állam büntetések végrehajtásához fűzött érdekének sérelme nélkül –csökkenthető azon esetek száma, amikor a cselekmény csekély súlya ellenére a büntetést a vádlott vagyontalansága miatt – itt adjuk meg a bizalmat annyiban, hogy nem tudja megfizetni a büntetést – át kell változtatni szabadságvesztés büntetéssé. Fayer szerint, a már kiszabott, de feltételesen elengedett pénzbüntetés nagyobb visszatartó erővel bír, mint amennyi elrettentő ereje van a már kifizetett pénzbüntetésnek. A pénzbüntetés feltételes elengedésének szabályozását Fayer, már csak azon oknál fogva sem tartotta mellőzhetőnek, mivel ha az csak a szabadságvesztés büntetésre vonatkozott volna, esetenként a terheltre nézve kedvezőbb lehetne a szabadságvesztésre ítélet, mint a pénzbüntetés.

IV. FRANCIA RENDELET A BÜNTETÉS FELTÉTELES ELENGEDÉSÉRŐL

Ahogy arra Csemegi is utalt, a feltételes elítélés olyan jogintézményi fejlődés, amely nemcsak a magyar jogásztársadalmat, hanem más államok jogalkotóit is megmozgatta. Erre példa a francia büntető igazságszolgáltatás, ahol, a francia igazságügy-miniszter a Béranger törvényre^[14] figyelemmel 1901-ben rendeletet bocsátott ki, melyben az államügyészek vádhatósági gyakorlatára vonatkozó iránymutatást közölt. A rendelet előkészítéséhez kapcsolódóan többen azt vélték, hogy a büntetés elhalasztása, illetőleg az első elkövetést követő próbaidő sikeres kiállásához fűzött büntetlenség intézménye végeredményben majd azt eredményezi, hogy az elkövetések száma szaporodik. A bevezetést követő statisztikák azonban egyértelműen cáfolták a félelmet, ugyanis nemhogy emelkedett, de csökkent az elkövetések száma. Ezek az adatok felbátorították a jogalkotót, és arra sarkallták, hogy inkább a visszaesés megelőzésére koncentráljon, semmint az első elkövetés megbüntetésére, és erre sarkallta a hivatkozott rendelet útján a bíróságokat is. Ezzel összefüggésben az igazságügyi miniszter rámutatott, óvakodni kell attól, hogy a szabadságvesztés büntetést

[14] A rövid tartalmú szabadságvesztés büntetések hátrányainak felismerésén alapszik a feltételes elítélés intézménye. Ennek lényege, hogy első elítélés esetében a rövidebb tartamú szabadságvesztés büntetés végrehajtása az elítélt által esetleg, bizonyos határidő alatt elkövetendő újabb bűncselekménytől függ, azaz, ha az elítélt a meghatározott határidő alatt újabb bűncselekményt nem követett el, a büntetés végrehajtása elmarad. Ez egyes alkalmazásban úgy, hogy az elítélést meg nem történné tekintették, más alkalmazásban pedig úgy, hogy a büntetés kiállottnak minősült. Az intézményre vonatkozó javaslatot először Béranger vetette fel „*sur l'aggravation progressive des peines en cas de récidive et sur leur atténuation en cas de premier délit*” (a büntetéseknek fokozatos szigorításáról visszaesés és enyhítéséről első elítélés esetében) cím alatt a francia szenátushoz 1884-ben beterjesztett törvényjavaslatban. Törvényes elismerést először azonban Belgiumban nyert az 1888. évi május 31-i törvényben, melynek 9. cikke szerint, ha a fogházbüntetés a hat hónapot nem haladja meg, és az elítélt büntetlen, a bíróság a büntetés végrehajtását legfeljebb 5 évre felfüggesztheti. Ha az elítélt a bíróság által megállapított határidő alatt újabb bűncselekmény miatt ítélik el, az elítélés meg nem történné kell tekinteni, ellenkező esetben a büntetést az újabb bűncselekményért kiszabott büntetéssel kell végrehajtani. Franciaországban az intézményt az 1891. évi március 27-i törvény „*loi sur atténuation et l'aggravation des peines*” (a büntetések súlyosbításáról és enyhítéséről) fogadta el. A kedvezményben itt is csak oly terheltek részesülhettek, akik még büntetlenek voltak, minden pénzbüntetésre vagy fogházbüntetésre történő elítélés esetében. Minthogy a fogház legmagasabb mértéke öt év, a francia jogszabály úgy rendelkezik, ha az elítélt az ítélet jogerőre emelkedésétől számított 5 év alatt újabb bűncselekményt nem követ el, és büntetést nem szabnak ki, úgy kell tekinteni, mintha vele szemben büntetést nem szabtak volna ki. Ellenkező esetben nemcsak a büntetés hajtandó végre, hanem a terhelt az újabb elkövetett bűncselekmény miatt, mint visszaeső büntetendő.

Angliában az 1887. évi augusztus 8-i „*The Probation of first Offenders Act*” törvényben szabályozták a feltételes elítélés intézményét. Ezek szerint, ha a vádlott büntetlen előéletű, és olyan bűncselekmény miatt emelnek vele szemben vádat, amelynek a büntetési tétele két évet nem haladja meg, és a vádlott állandó lakhellyel rendelkezik, továbbá bizonyítja, hogy önmagát képes fenntartani, a bíróság az ítélethozatal meghatározott időre elhalaszthatja.

Amerikában az ún. *Probation System* (próbarendszer) még előbb lépett hatályba, és érdekesség, hogy az ott elért eredmények indították az angol törvényhozást a rendszer beemelésére. Az amerikai rendszer lényege, hogy amennyiben remény mutatkozik arra, hogy a terhelt büntetés nélkül is „megjavul”, a bíróság a „*probation officer*” indítványára a vádlottat elítélés helyett *probation*, vagyis próba alá helyezhette. A próba alatt álló vádlott a bíróság által megállapított határidő alatt (2-12 hónap) a *probation officer* felügyelete alatt állt, aki őt kontrollon keresztül támogatta, rossz magaviselet esetében letartóztatta és a bíróság elé állíthatta. (<http://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/f-9118/felteteles-eliteles-97E9/> (2017. 09. 27. 22:21))

tekintsék a legtöbb bűncselekmény vonatkozásában feltétlenül kiszabandó büntetésnek, és a pénzbüntetést mint alternatív büntetést csupán másodlagos, jelentéktelen büntetésként értékeljék. Tehát rámutat a differenciálásra.

Ezen az elven haladva, a pénzbüntetéssel, mint alkalmazandó büntetéssel összefüggésben kifejtette, hogy azokban az esetekben, ahol a terheltre a bűnügyi költség és a büntetés együttes kifizetése súlyos terhet ró, tehát a munkabéréből fedezi, egyenértékű büntetés a rövid tartamú szabadságvesztés büntetéssel. Azaz nem tekinti aránytalanul enyhe büntetésnek. Ebből az elvből indul ki, amikor a rövid tartamú szabadságvesztés büntetések kiszabása helyett – amikor is alternatív büntetés kiszabására is lehetősége lenne a bírónak – az ügyész feladatává teszi azt a fajta adatgyűjtést, amely a bíróság számára kellő alapot teremt arra, hogy a megfelelő – represszív hatást gyakorló mérték megállapítását követően – pénzbüntetést szabjon ki. A differenciált büntetéskiszabáshoz fűzött elvárást akként összegezhethetjük, hogy „minél inkább zárva maradnak a fogházak a kezdő bűnösök előtt, annál kevésbé kell majd azokat kinyitnunk a visszaesők előtt”.^[15]

V. FAYER LÁSZLÓ: REZÜMÉ 1902^[16]

Ahogy a korábbiakban utaltunk rá, Fayer számos adattal igyekezett kimutatni, hogy Magyarországon korábban sokkal enyhébb volt a büntető igazságszolgáltatás, mint a kontinens többi államában. Véleménye szerint ez visszavezethető arra, hogy az államhatalom az országban nem rendelkezett közegekkel, és a helyhatósági és a patrimonialis hatóságok kevésbé szigorú igazságszolgáltatást gyakoroltak. Összefüggött a részleges török hódoltsággal. Az egyes városok a fővárossal alig voltak összeköttetésben s leginkább csak arra törekedtek, hogy a város területét megszabadítsák a garázdálkodó elemektől; ha tehát a verekedőt vagy a tolvajt kiűzhették a városból, nem törődtek tovább vele. Talán ennek is köszönhetően figyelemre méltó volt a régi magyar gyakorlatban az erkölcsi büntetések egész rendszere: a megdorgálás, a megkövetés, a perben állás betudása, a feltételes ítélet mint évszázados gyakorlat.

A magyar büntető törvénykönyv súlyosabbá tette Magyarországon a büntetési rendszert, különösen azzal, hogy az erkölcsi büntetéseket és ezek közt a feltételes ítélezést kizárta.

Nem csodálkozhatunk akkor, amikor Fayer a Btk. bírálóihoz csatlakozik, hiszen alapvetően súlyosnak tartja annak büntetési filozófiáját és rendszerét. Ebben a körben azonban kritikája érdekes ívet húz, tekintettel arra, hogy nemcsak a hiányzó elemekre mutat rá, de arra is, hogy a Btk.-ben vannak enyhítő elemek, amelyeket azonban a gyakorlatban nem használtak ki. Ahogy fogalmaz, az élet súlyosabbá tette a törvényt, mint ami annak szerkezetéből követ-

[15] Baumgarten, 1901, 89.

[16] Fayer, 1892, 37–41.

kezne. Nem tagadja, hogy ez akár paradoxonnak is tűnhet, tekintettel arra, hogy a 92.§, az enyhítő szakasz alkalmazása gyakori, ezzel kapcsolatban azonban emlékezhetünk, hogy inkább a halálbüntetés körében volt ennek jelentősége. Ugyanakkor rámutat arra is, hogy a javító- és a közvetítő-intézetek rendszerének kiépítése elmaradt, tehát az elmélet teljes gyakorlati megvalósítása nem történt meg. Építettek fegyházat, börtönt és fogházat, de hogy ezeknek kiegészítője, sőt alkatrésze a javító és közvetítő-intézet, ignorálták.

Ha elejétől kezdve kellő súlyt helyeztek volna különösen a javítóintézeti ügyre – véli Fayer –, ha lehetőleg minden törvényszéki fogház mellett megfelelő nagyságú javítóintézetet szerveztek volna, a XX. század elejére más képet mutatott volna a magyar bűnügy. Nem lehet kifogás a javító- és a közvetítő-intézetek építése, valamint az elbocsátott foglyok segélyezése s egyáltalán a patronage ügye fejlődésnek elmaradására a források hiánya, hiszen erről a pénzalapról a büntető törvénykönyv – véleménye szerint – igenis gondoskodott.

A budapesti rabsegélyző-egylet vezető tagjai, különösen Székely Ferenc^[17] nyomására a képviselőház igazságügyi bizottsága a Btk. 27. § rendelkezéseként belevette, hogy a pénzbüntetések egészben az elbocsátott szegény foglyok segélyezésére és javítóintézetek felállítására és fenntartására fordítandók. Nem lehetett titok, hogy a pénzbüntetések jelentős bevételt jelentettek évenként. Ezen összegeket azonban – véli Fayer –, „tőkésítették”, ahelyett, hogy rendelkezésükre fordították volna. Az 1887. évi VIII. törvénycikk 1.§-a azonban úgy módosította a Btk. 27.§-át, hogy a pénzbüntetések negyede az elbocsátott szegény foglyok segélyezésére és javítóintézetek fenntartására, háromnegyede pedig fogházak, börtönök, államfogház és fegyház, valamint a szükséghez képest új javítóintézetek felállítására fordítandók. Ez azt jelentette, hogy az eredetileg rendelt összeg háromnegyedét már más célra fordították. Az 1892. évi XXVII. törvénycikk már ezt a kvótát is megszüntette, és az igazságügy-miniszterre bízta, hogy mit mire fordítson. A gyakorlat pedig azt mutatta, hogy javító-intézetek fejlesztése abszolút elmaradt.

Némiképp szélsőséges kritikaként foghatjuk fel az intézményi összegzést, amely szerint a szabályozási folyamat az eredeti enyhe rendszer helyébe a Btk. szerinti szigorúbb rendszert helyezte s ez az idők folyamán a bürokratikus környezetben teljesen megcsontosodott. A feltételes szabadlábra helyezésen kívül a Btk. és a kriminálpolitika minden egyéb preventív tényezőjét elhanyagolják. Ez a körülmény az aránytalanul magas letartóztatott és fogvatartott állományt eredményezett.

[17] Tevékeny részt vett a Magyarországi Rabsegélyző Egyesület 1875-ös megalakításában és szervezésében, valamint a kőbányai menedékház felállításában és ügyeinek intézésében, melynek több évtizedig igazgatója és ügyvezető alelnöke, 1890-től tiszteletbeli elnöke, 1896-tól elnöke volt. Részt vett még a budapesti unitárius egyház alapításában és gondnokká is választották. 1897-1899-ben az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott: feladatai közé tartozott többek között a büntetőeljárás törvények életbe léptetése, az ítéletláblák decentralizálásával kapcsolatos jogszabályok, fogházrendeletek, börtönügyek. 1900-1902-ig budapesti főügyész, 1902-1910-ben koronaügyész, 1910. január 17-étől 1913. január 4-éig Khuen-Héderváry Károly gróf és Lukács László kormányában igazságügy-miniszter, 1910. január 17-étől március 1-jéig vallás- és közoktatásügyi miniszter. (*Magyar életrajzi lexikon* II. (L-Z). Főszerk. Kenyeres Ágnes. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969.)

A feltételes ítélezés intézményével összefüggésben, összegzésként, az azt mereven ellenzők kritikájára reagálva akként nyilatkozott, hogy az nem más, mint a büntetőjog természetes fejlődésének egy fokkal való előbbre lépése.

Fayer előadásából is következtetni lehet arra, hogy a feltételes elítéléssel, vagy az ő korábbi alkalmazásban, feltételes elengedéssel szembeni ellenállás elsősorban abban az elméletben gyökeredzik, hogy a jogérzet megköveteli a megtorlást. Érdekes, hogy általánosságban ezzel egyet is lehet érteni, és ezt Fayer sem tagadta. Az elméletet azonban nemcsak a gyakorlat, de a jogalkotás is felülírta, hiszen a büntetőjog számos esetben kivételt tesz. Ilyen kivétel például, ha a magánfél indítványától függ az eljárás megindítása. Fayer szerint ez nem egyéb, mint bizonyos kriminálpolitikai indokoknál fogva a feltétlen elengedés lehetősége. De ide számíthatók az öntudatlan és zavart elmeállapot fogalma alá sorolt esetek, továbbá a jogos védelem, a végszükség, a hamis tanúzásnál és a hamis eskünél az ismert mentességek, a gyűjtogatásnál a nagyobb kár elhárítása esetében a mentesség, a bűnpártolásnál a hozzátartozó mentessége, a külföldön elkövetett kihágás esetében a mentesség; ide tartozik bizonyos tekintetben az elévülés is.

Végül ide sorolható számos eljárásjogi intézkedés, amely a tanúzási mentességek folytán megtűri, hogy a terhelt büntetés nélkül maradjon. Ezen rengeteg felmentéssel a jogérzet – érdekes módon – meg tudott barátkozni. Fayer rámutatott, hogy a bűncselekmény a megtorlást nem feltétlenül vonja maga után. A megtorlás csak vezérlő eszme a büntetőjogban, de alkalmazni ott kell, ahol feltétlenül szükséges és célszerű. Elmarad, ahol vagy szükségtelen, vagy a céllal ellentétes.

Szigorúan véve azonban, a feltételes ítélezés esetében a bíró nem enged el mindent. A büntetésnek csak materiális részét engedi el, és megmarad a büntetés erkölcsi eleme, a büntető eljárás hatálya és a bírói megintés, mely az elítélésben eleve benne értetendő. Megtorlás tehát marad; csakhogy ez a megtorlás olyan természetű, amely a célnak és az egyéb körülményeknek megfelel. Nem jelenthető ki, hogy a feltételes elítélés megszüntetné a rövid tartamú szabadságvesztést.^[18] Sőt, rendeltetését tekintve – bár Fayer új büntetési nemként aposztrofálja – differenciált büntetésként tekinthetünk rá, amely a meglévő büntetési nemek sorrendjét, ha nem is változtatja meg, de súlyosságuk szerinti helyzetüket módosítja, ha beszélhetünk ilyen sorrendről, akkor alulról felfelé szorítja.

Ha ugyanis – magyarázza Fayer – a legenyhébb bűncselekmények vonatkozásában erkölcsi büntetések kerülnek alkalmazásra, a súlyosabban minősülő, de még mindig csekély súlyú bűncselekmények esetében az anyagi büntetések jöhetnek számításba, és a büntetések súlya felfelé ilyen logika mentén változik, a végén kihát a legsúlyosabb bűncselekményekre is. Fayer logikája szerint látszólag csökkennek a büntetési tételek, tehát általánosságban enyhülnek a büntetések, azonban ez csak látszólagos. Arra utalt ugyanis, rámutatva a magyaror-

[18] Vö.: Csemegi Károly beszéde a Jogászegylet 1890-ik évi november 30-án tartott teljes ülésből. 413. oldal

szági büntetőgyakorlatra, hogy a büntetések tekintetében csökkenő tendencia mutatható ki. Egyrészt abban a vonatkozásban, hogy a halálbüntetést a hosszú tartamú szabadságvesztés büntetés váltotta fel a gyakorlatban, amely a kezdeti 40-60 év mértékről először 30, majd 20 évre, a Btk.-ban pedig már 15 év a leghosszabb tartamú szabadságvesztés büntetés. A gyakorlat ráadásul azt is mutatta, hogy a ténylegesen kiszabott büntetések mértéke jóval a törvényi maximum alatt alakult. A feltételes elítélés rendszerbe állítása nem zárta ki, hogy a büntetési tételek akár szigorodjanak. Erre utal, hogy amint egyesek a minősített lopások büntetési minimumának leszállítását követelték gyakran, legalább ugyanannyiszor került szóba, hogy a lopás, sikkasztás és csalás maximumát, tekintettel a mind gyakoribbá váló nagyobb kárt okozó bűncselekményekre, emelni kell.

A francia belügyminiszternek 1895. februárban a képviselőház előtt tett azon megjegyzése, hogy a bíróságok nem egyformán alkalmazzák a törvényt, és hogy némely bíróságok oly esetekben nyújtják a törvény kedvezményét, amelyek a törvényhozó szándékában bizonyosan nem állt. Fayer összefoglalójában rámutat az 1901-es francia igazságügy-miniszteri rendeletre, amely már a francia kormány megváltozott álláspontját takarta, és az eredményes végrehajtás érdekében még az államügyészeket is utasította.

A nemzetközi példák teljességéhez hozzátartozik, hogy az olaszországi kodifikáció hosszú időre ejtette a feltételes elítélés intézményét. Ehhez azonban hozzátartozik az is, hogy az olasz büntető igazságszolgáltatás, illetőleg a büntető törvénykönyv, az erkölcsi büntetések és az ezekkel rokon eszközök egész sorozatát magában foglalta. Így könnyebb volt a feltételes elítélés intézményről lemondaniuk. Az 1890. évi olasz Btk.-ben megvolt a bírói megdorgálás, angol mintára a kaució, melyet az elítélt, ha visszaesővé vált, elvesztett; és megvolt a kiutasítás is. Mégis, a számos, az individualizált büntetési eszköz ellenére, 1901-ben királyi rendelet útján bevezette az olasz jogalkotó is a feltételes megkegyelmezés intézményét. Közjogi funkció volt ugyan, de szerepét ellátta a differenciált büntetési rendszer részeként.

A sajátosan fejlődő angolszász rendszerről már szóltunk, érdekes azonban egy évtized eltelte után egy pillantás erejéig, a tudósító Fayer véleményét is megismerni a századforduló Angliájáról, illetőleg az ott bevezetett feltételes elítélés rendszeréről. Csak utalunk arra, hogy az angolszász gyakorlatban, amely az Egyesült Államokra is jellemző, a feltételes elítélés végrehajtásának rendszerében aktívan közreműködtek társadalmi szervezetek. Gruber szerint a feltételes elítélést egyre gyakrabban alkalmazták, és olyan jelentős szervezetek, mint a Howard Association, valamint számos jótékonyági szervezet azért lobbizott, hogy a bírák minél több esetben hozzanak feltételes ítéletet. Ilyen esetekben az egyletek vállalták a feltételesen elítéltért a felelősséget, illetőleg biztosították a patronage-t. Legérdekesebb adat ezekből az évekből azonban az, hogy Angliában a letartóztatottak száma 30000-ről 18000-re csökkent.^[19]

[19] Ehhez viszont azt is hozzá kell tennünk, a források nem utalnak arra, hogy a bűncselekmények

A Magyar Jogászszyűlés szakosztálya és teljes őrleése csaknem egyhangúan a feltételes ítélkezés mellett nyilatkozott. Az 1893-ban Daruváry Alajos elnökletével megtartott igazságyügyi szakértekezlet túlnyomó többséggel az intézmény behozatalát sürgette. Ugyanúgy tettek a későbbi Erdélyi Sándor és Plósz Sándor miniszterek elnökletével megtartott szakértekezletek.

Fayer rámutatott arra is, hogy a kor jogtudósai, publikálói, csaknem kivétel nélkül, „még Illés Károly is”, a feltételes elítélés intézményének bevezetését szorgalmazták.

VI. A BŰNÜGYI NYILVÁNTARTÁS ÉS A BŰNTETŐ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS MAGYARORSZÁGON A CSEMEGI KÓDEX HATÁLYBALÉPÉSÉT KÖVETŐEN

Az 1987-es *Belügyi Szemle* a bűnügyi nyilvántartásról általában: a bűnügyi nyilvántartás az előélet megismeréséhez, a visszaesői minősítés megállapításához, és az ehhez kapcsolódó jogkövetkezmények érvényesüléséhez nyújt segítséget, illetve tájékoztatást, valamint irányadó a bünteteskiszabás helyes mértékének meghatározásához is.^[20] Megállapíthatjuk tehát, hogy bűnügyi nyilvántartás lényegét, és igényének alapját már 1881-ben megfogalmazta Heil, és realizálódásának tanúi lehetünk a következőkben.

A bűnvádi perrendtartás 33. § szerint az első kihallgatás kezdetén terheltet a neve, kora, vallása, szűlő- és lakóhelye, honossága, foglalkozása, családi állapota, vagyoni és katonai szolgálati viszonyai vonatkozásában, továbbá korábbi büntetéseiről, azok helyéről, illetőleg az elkövetett bűncselekményről, amely miatt vele szemben büntetést szabtak ki, nyilatkoztatni kell. Ha a terhelt válasának valóságtartalmához kétség fér, vagy ha egyéb okból szükségesnek mutatkozik, a terheltnek személyi viszonyait más módon is nyomozás tárgyává kell tenni.^[21]

A bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvénycikk 26. § szerint a bűnvádi úton jogerősen elítéltekről „nyilvántartó lajstromot” kell vezetni.^[22]

Tehát a jogszabály – elméletileg – rendezi a bűnügyi nyilvántartás sorsát, azonban, ahogyan az már a jogalkotásban ismert körűlmény, a néha nagyvonalú elmélet nem könnyíti meg a gyakorlati megvalósítás helyzetét.

Dr. Kármán Elemér nagyváradi királyi ügyész a *Jogtudományi Közűlonyben* mutatott rá, hogy az életbeléptetési törvény 26. §-ban foglalt kőgens rendelkezés végrehajtásának immár egy évtizeden túli elhűzódása „méltán tölthette el bizonyos zűgolódással a büntető praxis embereit”.

Véleménye ugyanis nemcsak a jogalkotó mulasztására, hanem a lokális különbségekre is utal, amely a főváros és a vidék között a jogalkalmazás során tetten érhető volt. Álláspontja szerint ugyanis itt is megnyilvánult az a rendszer,

száma is ilyen arányban csökkent volna.

[20] Czicze, 1987, 64.

[21] 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról, 33. §.

[22] 1897. évi XXXIV. törvénycikk a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről, 26. §.

amely mindig és elsősorban a főváros érdekeit tartva szem előtt a törvényes rendelkezéseket elsősorban annak igényeihez igazítja. Miután a budapesti államrendőrség a bűnügyi nyilvántartás teendőit huzamosabb idő óta kiválóan látta el, a fővároson kívüli, országos gyakorlatot meghagyta a maga – finoman szólva – egyszerű eszközeinél, amelyeknek „hihetetlen fogyatékoságát” a központi irányítás illetékes szervei talán nem is sejtik. Kármán szerint alig képzelhető el, hogy mai eszközeivel hogyan képes a büntető perrendtartás 133. §-ban foglalt rendelkezésnek a terhelt személyi viszonyai és személyi azonossága kutatásának valamennyire is megfelelni a vidéken működő büntető- és vizsgálóbíró.^[23]

A fentebb vázolt, és példával illusztrált helyzeten hivatott javítani a magyar királyi igazságügyi és belügyi miniszterek 1908. évi október hó 15-én 24.300/908. sz. országos bűnügyi nyilvántartás tárgyában kiadott rendelete, amely 1909. január elején lépett életbe. Ez a rendelet nemcsak megszünteti a ma létező visszasságoakat és különbségeket, de egy új szervezet alapjait teremti meg. Ha az alkalmazó hatóságok a rendeletnek megfelelően járnak el – állította Kármán –, a magyar bűnügyi joggyakorlat egy évtized alatt vetekedhet bármely más modern állammal. Ráadásul a büntető igazságszolgáltatás intézményes eszközei (mint, például a bűnügyi technika) legalább olyan korszerűekké válhatnak, mint a fejlettebb intézményi háttérrel rendelkező európai államoké. Némileg optimista hozzáállást tanúsít, amikor bár elismeri a jogalkotó késedelmét, mégis azt állítja, hogy a rendelet a magyar „*casier judiciaire*”-t több szempontból is szerencsés módon alapította meg, amelyet minden „praktikus kriminalistának őszintén üdvözölnie kell.”^[24]

Üdvözlendő megoldást kínált a rendelet a 22.§-ban, amikor a bűnügyi nyilvántartás törzsévé egy külön központi hivatalt hozott létre az „Országos bűnügyi nyilvántartó hivatal Budapesten” elnevezés alatt. Praktikusnak is tekinthető megoldás, hiszen az a 26.§ szerint, lényegében a budapesti m. kir. államrendőrségnél eddig vezetett és kipróbált bűnügyi nyilvántartás kiterjesztése az egész országra, mint például az ebben a körben alkalmazott daktiloszkópiái és fotográfiai eredményeké. Kármán szerint menthetetlen hiba lett volna a nyilvántartást

[23] „Ma egy téglás szúrja hasba társát valami perpatvar folytán; a munkásosztály salakja ebből az ipari ágból kerül ki, és az ország egyik égetőjéből a másikba vándorol. Más ízben egy orosz anyanyelvű bányamunkást állít a rendőrség a távol nyugaton működő vizsgálóbíró elé betöréses lopásért; a vereczkei szorosan jött be hazánkba és előadása szerint egyik bányából a másikba költözve ért a Rába felső vidékére, hogy innen a styriai érczhegységbe induljon munka után. Egy gyanús külsejű idegen öt-hat lopást beismer, míglen a nyomozás kideríti, hogy azok közül csak egyet követhetett el; ezzel költvén fel a gyanút, hosszú faggatásra ismeri be, hogy nejt megölte s a Murába dobta, amiért más néven körözik. Egy tót nevű vasmunkást vezetnek elő, aki öblös alföldi magyarsággal beszél s a nevét is rosszul ejti ki, és fogalma sincs a felvidék viszonyairól stb. Mindezek olyan esetek, amelyek rögtön felkeltik a gyanút, hogy ennek az embernek valami titkolni valója van, de vele szemben a vizsgálóbíró tehetetlen, mert teljes sötétségben tapogatódzik és azt sem tudja, hova forduljon tudakozódásért. Nem is szölok a magyar nemzeti veszedelemről, a cigányokról, akik valóságos szervezett gonosztevők, s minden bíróság számára más nevük, családjuk és hazájuk van. Évek óta éreznie kell minden ügyésznek és bírónak a cselekmények elkövetési módjából, hogy a szokásszerű büntetettek szaporodnak, de az ellenük való küzdelemben mindeddig fegyvertelenek vagyunk.” (Kármán, 1908, 377)

[24] Kármán 1908, 377.

az autonóm hatóságok és a rendőri közegek kezébe „letenni”, mert az – él az őszinte kritika eszközével –, mint minden ily munkálat, végeredményben a körjegyzői önkény áldozatává vált volna. Önkritikát gyakorolva mutat rá, célszerű fordulata a rendeletnek, hogy nem az osztrák és német Strafregistert vette alapul, amely a nyilvántartást a királyi ügyészségekre bízta, ugyanis eltekintve attól, hogy ez az ügyészségekre jelentős terhet ró, hosszú időt kíván meg, míg a kezelőszemélyzet az egész országban arra alkalmassá válik, s még hosszabb idő, amíg következetesen egységes gyakorlat érhető el.^[25]

Az 1908-as rendelettel bevezetett nyilvántartás a büntető eljárás szempontjából nem csupán az elítéltek nyilvántartását öleli fel és így tulajdonképpen nem kizárólag „*casier judiciaire*”, hanem egyúttal a nyomozást és a büntetések végrehajtását is szolgálja, ugyanis segédeszközöket nyújt a büntető hatóságoknak a személyazonosság megállapításában az ujjlenyomatok és fényképek útján, másfelől pedig az ismeretlen helyen tartózkodók és szökevények elleni eljárásban a figyelőlapok útján.^[26] Az elítéltek nyilvántartása kiterjedt a büntett – pénzbüntetéssel büntetendő becsületsértés vétségének kivételével –, a vétség, a csavargás vagy koldulás kihágás, valamint az egyéb kihágás (ha a kihágásra kiszabott büntetés egy hónapi elzárást meghaladja) miatt elítéltekre. A rendelet hatálybalépését követően, az elítéltekről a bíróság, illetve az ügyészség büntetőlapot állított ki, és azt a nyilvántartó hivatalnak azonnal és esetenként megküldte. A bűnügyi nyilvántartás szempontjából nem minősült büntetettnek az a fiatalkorú, akivel szemben az I. büntető novella 17. §. 1–3. pontjában előírt intézkedést alkalmazták, tehát a fiatalkorú büntetlen előéletű, azaz értesítést sem kell küldeni az ilyen intézkedésekről.

Meg kell említenünk a nyilvántartás másik ágát, amely inkább a bűnügyi technika tudományát erősíti, azonban szükségszerűen azt a nyilvántartást támogatja, amelyet a bíróság a büntetés kiszabása során „végfelhasználóként” forgat. Az azonosítással kapcsolatos nyilvántartás az ujjlenyomatok felvételét és a fényképezést rendszerezíti. Nem tudjuk eléggé kiemelni, hogy milyen jelentős mértékben vitte előre a büntető igazságszolgáltatást ez az intézkedés a kriminalisztika terén.

[25] Kármán 1908, 377. Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy volt olyan ügyész, akinek a nézetek pont az ellenkező volt, vagyis az országos leterheltségre figyelemmel a bűnügyi nyilvántartást decentralizáltan kell megoldani. Legszerencésebbnek a német birodalmi példát látta, és ennek alapján a magyarországi rendszert is a kir. ügyészségeknél működtetett nyilvántartásban látta megvalósíthatónak. (Lásd bővebben: Csiki 1906, 221–223.)

[26] „Ha tehát valaki valamely tárgyat megfogott, és ez a tárgy puha volt, úgy, hogy a kéz nyoma ott maradt, vagy pedig valaki piszkos kézzel fogott meg valamely tárgyat, és azon kéznyomai észrevehetőek, az illető egyén ujjlenyomata ott maradt, ezeket az ujjlenyomatokat szakértők képesek levenni s a gyanúsított egyén ujjlenyomataival összehasonlítani. Nekünk tehát első feladatunk azokat a tárgyakat, amelyeken ilyen kéznyomok láthatók, biztosítani. Mert amint azt az igazságügyi és belügyi ministereknek 24300/908. számú rendeletéhez csatolt függelék 4. pontja előírja, azok a tárgyak a melyeken ujjnyom van, az országos bűnügyi nyilvántartó hivatalhoz kell beküldeni. Ezt a beküldést a kir. ügyészség vagy a vizsgálóbíró eszközli, de természetes, hogy a tett színhelyén megjelent csendőrnek vagy rendőrnek kell első sorban gondoskodnia arról, hogy ezek a tárgyak megőriztessenek s gondosan biztosítottassanak, nehogy idegen kéz összefogdossa.” (Kármán, 1909, 470.)

Különös jelentőségét abban kell látnunk, hogy az ujjlenyomati és a fényképes nyilvántartást az összes büntetőhatóságok rendelkezésére bocsátotta, ezzel nagy szolgálatot téve a bűnügy XX. század eleji legfrissebb ágának, a krimináltaktikának.^[27]

A büntető perrendtartás 226. §-a kifejezetten előírta a szemle alkalmával az állapotok „híven” történő rögzítését, ami egyrészt a fényképkészítést is jelentette. Kármán szerint azonban helyszíni szemlék alkalmával nagyon ritka esetekben alkalmazták, nyilván költségkímélés okából. Érdekességként említsük meg, hogy a jogszabály nem is terjedt ki tüzetesebben a fénykép készítésére az azonosítás céljain kívül. Állandó fényképezési szerződést ugyanis csak a királyi ügyészségek kötnek, és a gyanúsított lefényképezését is csak a királyi ügyész rendelheti el, a járásbíróóság a rendelet rendelkezése szerint „azon kivételes esetekben, amidőn a kir. járásbíróósági fogházban letartóztatottra nézve merül fel a lefényképezés szükségése, erről a letartóztatott személyi adatainak és a lefényképezésre okot szolgáltatató körülményeknek ismertetése mellett az illetékes kir. ügyészt értesíti”. A jogszabály ezen fordulata azonban – mint olyan sokszor – nem követte a mindennapok gyakorlatát, mert a letartóztatottakat többnyire a járásbíróóságokhoz kísérték, a vizsgálatok túlnyomó részét nem a központi vizsgálóbíró, hanem a járásbíróóságok foganatosították, úgy, hogy a járásbíróóságoknál az esetek legnagyobb részében előfordulnak olyan letartóztatottak, akiket le kellett fényképezni.

A bűnügyi nyilvántartás számára kötelezővé tette a jogszabály az ujjnyomatok felvételét, és fényképek készítését a pénzhamisítás, a szemérem elleni büntettek és vétségek, kerítés, kettős házasság, gyilkosság, szándékos emberölés, kitétel és elhagyás, halált okozó súlyos testi sértés, lopás, rablás és zsarolás, sikkasztás, orgazdaság és bűnpártolás, csalás, okirathamisítás, gyújtogatás, uzsora, csavargás és koldulás eseteiben előzetes letartóztatásba vagy vizsgálati fogságba került terheltekről, és a szabadságvesztés büntetéssel sújtott elítéltekről. Mellőzhatték azonban, ha az elítélt egyénisége, állandó lakóhelye és egyéb életviszonyai szerint alappal lehetett arra következtetni, hogy „kiléte vagy személyazonossága iránt kétség a jövőben sem merül fel”.

Kifejtve azon megállapítást, miszerint az országos nyilvántartást létrehozó rendelet segítséget jelentett a büntető igazságszolgáltatás számára, meg kell említenünk még legalább a következőket a rendelet intézkedései közül. Az „ujjnyomat lapokat” és a fényképeket az azokat felvevő hatóság a központi hivatalba küldte be, ahol azok nyilvántartásba kerültek. Akiről az ujjnyomati lap beküldése előtt büntetőlapot már beküldtek, arról további büntetőlapot nem küldtek, csak a már beküldött lapra történik utalás. Akinek még nem volt büntetőlapja, arról az ujjnyomati lappal együtt a büntetési lappal analóg ujjnyomati kísérőlapot küldtek be. Az ismeretlen helyen tartózkodók és szökevények elleni eljárásban a rendelet bevezette az egész országra kiterjedően a Budapesten már ismert és alkalmazott figyelőlapot. Mindenkiről, akiről előreláthatólag büntetési lap kiállítására

[27] Kármán, i. m., 378.

kerülhetett sor, értesítést kellett kérni az országos bűnügyi nyilvántartásból, de ez az értesítéskérés csak 1910. január 1-től kötelező, addig pedig, amíg a nyilvántartás teljessé nem vált, kutatni kellett az előéletet.^[28]

VII. EGY KORSZAKVÁLTÁS KÜSZÖBÉN: KÖVETKEZŐ LÉPÉS A FELTÉTELES ELÍTÉLÉS?

„Diadallal hirdeti dr. Baumgarten Izidor ur, hogy a feltételes elítélés befejezte pályafutását. Ugy hiszem, az itt most felhozottak alapján sokkal több joggal volna mondható: az oppositio fejezte be pályafutását.”^[29]

Amikor az előző alfejezetben nekikezdtünk a feltételes elítélés jogintézménye előzményeivel nagyobb vonalak mentén megismerni, rögtön tehetünk egy megállapítást. Még pedig azt, hogy a feltételes elítélés jogintézménye bevezetésének legalább két alapvető akadálya volt. Igaz, hogy mindkét akadály egy konzervatív, már-már csökönös jogalkotás talaján verhetett gyökeret, ugyanis ez egyik akadály a jogalkotóban, a másik a jogszabályban keresendő. Hogy melyiknek tulajdoníthatunk nagyobb jelentőséget, maradjon megválaszolatlan, azonban rá kell világítanunk: tény, hogy a két akadályt szívós kitartással a jogi gondolkodás fejlődése, a gyakorlat, illetőleg a gyakorlati hiányok gondos felfedése, és az ezeken alapuló gondolkodásban megújult a jogalkotás, és az ennek a talaján kialakult gyakorlat tudta felőrölni.

A jogalkotó álláspontjának, egészen pontosan a Btk. megalkotás kori álláspontjának kialakításában természetesen nagy szerepet játszott maga a kodifikációért felelős Csemegi, akinek géniuszát a jogásztársadalom egyik fele, míg bizonyos fokú rövidlátását a másik fele hangoztatta. Nekünk nem kell igazságot tennünk, csupán néhány, témánk szempontjából azonban lényeges következtetést levonnunk. Az Edvi Illés rendezte források szerint, Csemegi nem akarta bevezetni a feltételes elítélés intézményét, noha ismerte azt, de talán kijelenthetjük, rosszul mérte fel, és egészen egyszerűen elzárkózott tőle, természetesen nem a szó legszorosabb értelmében.

Emlékezzünk vissza hivatkozott beszédére, miszerint a feltételes elítélést a rövid tartamú szabadságvesztés egyszerű feloldásaként, „semmitel való helyettesítés”-ként ítélte. Óvakodott attól, hogy egy új jogintézményt hirtelen vezessenek be. Ugyanakkor tisztában volt azzal is, a rövid tartamú szabadságvesztés szabályozása nem megfelelő. Elképzelése egyértelműen az volt, hogy a magyar jogalkotás mintegy megfigyelőként működik, és tapasztalatokat gyűjt a környező kodifikációk sikeréből, vagy éppen kudarcából.

Csemegi nézetében osztozott általában a többiek között Pauler, Baumgart-

[28] Kármán, i. m., 379–380.

[29] Fayer, 1892, 41.

ner, Edvi Illés(bár ő később elismerte a feltételes elítélés jelentőségét), akik részben kortársai, részben követői voltak Csemeginek, maguk is a kor jelentős jogász-gondolkodói és mellette gyakorlati szakemberei voltak, és megbízatásaik folytán hatással bírtak a kor jogalkotására.

Ezzel a hozzáállással kapcsolatban helyezkedhetünk arra az álláspontra, hogy egyrészt már a Btk. kodifikálását is a tapasztalatszerzés, a külföldi jó gyakorlatok átvétele jellemezte, másrészt, hogy egyfajta „biztonsági játék” kései tanúi lehetünk. Azonban elfogadhatjuk-e ezt így? Vagy mondhatjuk azt is, hogy ez a fajta hozzáállás, és úgymond a kísérletezéstől való tartózkodás csak egy bizonyos ideig akceptálható.

A Btk. első koncepcionális, vagy novelláris módosításra 1908-ig kellett várni, tehát huszonnét évet a hatálybalépését követően. Az eltelt időszak talán indokolatlanul hosszúnak tűnhet még egy óvatos, a kivárást előnyben részesítő jogalkotói magatartáshoz is, különös tekintettel arra, hogy számos európai büntető kodifikáció, és joggyakorlat már 1880-as évek elejétől komolyan foglalkozott a feltételes elítéléssel, és pár éven belül új jogintézményként törvénybe iktatta, sőt a század végéig jelentős eredményt mutatott fel. Fayer fentebb idézett, a győztes magabiztosságával tett kijelentése ellenére, a várt eredmény tehát messze elmaradt.

Legyünk annyira belátók, hogy amennyiben kizárólag a jogalkotóban kereshetnénk az új jogintézmény bevezetésének gátját, ez olyan akadályt jelentett volna, amit a jogintézmény harcos képviselői, kitarító ostrommal talán évek alatt, de nem két évtized alatt bevettek volna.^[30] Elvi korlátoknál tehát sokkal komolyabb hátráltató tényezőknek is lennie kellett, amely azonban ugyancsak a jogalkotásra vezethető vissza. Emlékezzünk vissza, hogy már 1881-ben, tehát a Btk. hatályba lépésekor Heil a visszaesés jogintézményének keresztül mutatott rá egy olyan hiányosságra, amely túlmutat az ideológián. Arra tudniillik, hogy a visszaesés megállapítása egy olyan egységes, és központi nyilvántartást igényelt volna, amely nem a terhelt személy nyilatkozatán, hanem objektív adatokon alapszik. Erről azonban nem gondoskodott a jogalkotó, így mindazon jogintézményt – akár szabályozta azokat, ahogyan a visszaesést, akár nem, ahogyan a feltételes elítélést –, amelynek végrehajtásához egységes nyilvántartás szükségeltetett, eleve kudarcra ítélt.

Önmagában az a tény, hogy az anyagi jogi jogszabály hatályba lépését követően, közel 20 évvel később lépett hatályba az eljárásjogi jogszabály,^[31] továbbá,

[30] Mindenképpen erre utal Fayer előadásában az a fordulat, miszerint az akkori igazságügyi miniszter megbízására Edvi Illés Károly már a novellát készíti elő, melyben a feltételes elítélés már megjelenik. Ezt a források szerint már 1900-ra tehetjük.

[31] Ezen a tényen az sem változtat semmit, hogy az 1896. évi elfogadását és december 22-i Törvénytárban történt megjelenését követően elfogadott életbeléptetési törvény számos hiányosságát orvosolta – többek között a nyilvántartás vezetésére vonatkozó kötelezettség rögzítését –, és a módosító kodifikálást követően a büntető perrendtartás a kor legjobb eljárásjogi kodifikációi közé került. (Finkey, 1948, 46.) A korabeli európai közvélemény jól ismerte a magyar alkotmányos élet 1867 utáni pozitív változásait, ezért bízhatott abban, hogy Magyarországon az igazságügyi rendszer is a jogállami követelményeknek megfelelően működik. A korszerű jogszolgáltatás szervezeti feltételei már nálunk is adottak voltak, hiszen tíz évvel a tiszaszlári per előtt kiépült az állami bírósági rendszer és a vádképviselőt ellátó ügyészi szervezet. Az eljárás megindulásakor már két éve hatályban volt a

hogy a már hivatkozott életbeléptetési törvény 26. § által szabályozott kötelezettségét a jogalkotó tíz évig elmulasztotta, mind hozzájárult ahhoz, hogy a kor büntetőjogi gondolkodása irányváltásának, és a jogintézmény elszánt képviselőinek erőfeszítése ellenére, a feltételes elítélés intézménye csak az I. Büntetőnovellával épülhessen be büntetőjogunkba. Eddigre azonban mind a büntetőjogi jogtudomány és a jogalkotó, mind az akkor hatályos jogszabályi-, mind pedig a jogalkalmazói környezet jobban felkészült ezen jogintézmény bevezetésére.

IRODALOM

- Baumgarten Izidor (1901): Francia rendelet a büntetés feltételes elengedése és az előzetes letartóztatás tárgyában. *Jogtudományi Közlöny*, 36. évfolyam, 12. szám, 89.
- Cziczé József (1987): Problémák a bűnügyi nyilvántartásban. *Beliügyi Szemle* 1987, 1. szám. 64.
- Csemegi Károly (1891): Jogászegyleti Beszédek: Csemegi Károly beszéde a Jogászegylet 1890-ik évi november 30-án tartott teljes ülésből. *Magyar jogászegyleti értekezések* VI. Kötet, 58. szám, 193.
- Csiki László (1906): A bűnvádi úton jogerősen elítéltek nyilvántartása. *A jog*, 25. évf. 31. szám. 221–223.
- Edvi Illés Károly (1909): *A Magyar Büntetőtörvénykönyv magyarázata*. Budapest, Révai.
- Fayer László (1890): Törvénytervezet a büntetés feltételes elengedéséről. *Jogtudományi Közlöny*, 29. szám. 225–226.
- Fayer László (1892): Régi magyar feltételes ítéletek. *Jogtudományi Közlöny*, 45. szám, 345.
- Finkey Ferenc (1948): *A büntetőper jogtudomány háromszázados fejlődéstörténete*. Sárospatak.
- Gruber Lajos (1890): A büntetés feltételes elengedésére vonatkozó Fayer-féle tervezet I. rész. *Jogtudományi Közlöny*, 37. szám, 293–294.

Csemegi-Btk., amelyről elismerően nyilatkoztak a klasszikus büntetőjogi irányzat neves német és francia képviselői. Jogtörténeti értelemben tehát ez a per volt az újkori jogszolgáltatás egyik legnagyobb hazai próbatétele. Olyan hivatásbeli kihívás, amelynek a korabeli magyar büntető igazságszolgáltatás csak részben tudott megfelelni. A világ döbbenetére egy olyan ügyben, amelyet egy szakmailag megalapozott és jogi garanciákkal övezett vizsgálat rövid idő alatt már nyomozati szakaszban tisztázhatott volna, másfél évig tartó (igaz, felmentő ítélettel záruló) büntetőeljárás keletkezett. A nagy per 1882–1883-ban egyértelművé tette, hogy a büntető anyagi jog érvényesítésének magyarországi rendszere, a korabeli büntetőeljárás nem felelt meg a kor kívánalmainak. A magyar büntető eljárásjogi szabályozás és ítélkezési gyakorlat megrekedt a rendi kor színvonalán. Az átfogó szabályozás hiányát elismerte a korabeli politika, zajosan ostromozta az ellenzék, és szóvá tette a jogtudomány is. A büntető eljárásjog hiányosságairól a nagy per tragikus bizonyossággal szolgált. A büntető jogszolgáltatás minőségének egyik alapvető dogmatikai mércéje, hogy a korabeli igazságszolgáltatás tartalmaz-e megfelelő garanciákat az alaptalan gyanúsítás elhárítására. Heil, illetőleg később Kármán rámutatott arra, hogy a magyar igazságszolgáltatás komoly hiányosságokkal küzdött a modern anyagi jogi kodifikáció ellenére. Már a felvilágosodás egyik ide vágó követelménye volt, hogy az ártatlanok védelmére szolgáló biztosítékok ne csupán az ítélkezésben közreműködők személyében rejlők, hanem szervezetiek is legyenek. Magyarországon egészen 1896-ig nem voltak intézményes garanciák a hanyag, szakszerűtlen, rosszhiszemű nyomozási cselekmények és tudatos hivatali visszaélések ellen. (Stipta, 2012, 23.)

- Horváth Tibor (1968): A feltételes elítélés a magyar büntetőjogban. *Jogtudományi Közlöny*, XIII. új évf. 1. szám, 13–21.
- Irk Albert (1933): *A magyar anyagi büntetőjog*. Pécs, Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt.
- Kármán Elemér (1908): A bűnügyi nyilvántartás és büntető igazságszolgáltatásunk. *Jogtudományi Közlöny*, 47. szám, 377–380.

- Kármán Elemér (1909): Fejezetek a Bűnügyi Taktikából. *Csendőrségi lapok*, III. évf. 40. szám, M. kir. Csendőrségi Zsebkönyv szerkesztő bizottsága, Budapest, 1909. október 3. 470.
- *Magyar életrajzi lexikon* II. (L-Z). Főszerk. Kenyeres Ágnes. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1969.
- *A Pallas Nagy Lexikona* <http://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/f-9118/felteteles-eliteles-97E9/> (2017. 09. 27. 22:21)
- Stipta István (2012): A tiszzaeszlári per, és a korabeli büntető eljárásjog. *Jogtörténeti szemle*, 4. szám, 22-33.
- 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bűnvádi perrendtartásról, 33. §.
- 1897. évi XXXIV. törvénycikk a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről, 26.§.
- Legfelsőbb Bíróság 5/2008. BJE

Kőműves lépcső